

AITA AGUSTIN KARDABERAZ
EUSQUERAREN BERRI ONAC (1761)

Edizio kritikoaren aurkezpena

Donostian, 2004ko apirilaren 29an

Patxi Altuna
Esther Zulaika

Gipuzkoako Diputatu Nagusia,
Euskaltzainburua,
Hernaniko Alkatea,
Deustuko Unibertsitateko Giza Zientzien Fakultateko Dekanordea,
eta hona hurbildu zareten guztiok, egun on.

Euskal literaturan izan ditugun idazle zaharrei, Ipar zein Hegoaldekoiei, eta haiek utzi dizkiguten lanei erreparatzean, sarritan aitortu izan dugu bide-urratzaile direnen zordun garelara euskaldunok. Eta hori egia izanik ere, ez da gutxiago egia haien ondotik etorri direnek ere zuzen onez merezi izan dutela gure arreta, nahiz ez dugun beti asmatu guztientzat tarte egiten, edota tarte bera ematen gure ikerlanetan. Hori dela eta, berriz ere zorrak kitatzeko unean garelara esango genuke, oraingoan Aita Agustin Kardaberazekin hain justu.

Beti entzun izan dugu Hegoaldeko literatura landuak ez zuela XVIII. mendea arte nahi bezalako ibilbidea izan. 200 bat urte itxoin behar izan dugu, ordurako Iparraldeko literaturak lortua zuen loraldia geure aldean ernetzen hasten ikusteko, XVI. mendeko testigutzak bakanak izan baititugu orain arte; eta orain arte diot, berriki iritsi zaigun Juan Perez de Lazarragaren eskuizkribuaren aurkikuntzak, Gipuzkoako Diputazioak guztion eskura jarri duenak, argitasun eta aire berriak emango dizkiolako ziurrenik euskal literaturaren historiari eta baita gure hizkuntzaren ikerketari ere.

XVIII.era jauzi eginez, hor ditugu Manuel Larramendi andoaindarra, Sebastian Mendiburu oiartzuarra eta Agustin Kardaberaz hernaniarra, maiz aski elkarren ondoan doazela alde honetako euskal literatura landuaren sorreraren aipamenetan. Hirurak garaikideak, jesulagunak eta euskaltzaleak; hirurek, nork bere erara, gipuzkera literarioaren hazia ereiten lehenak.

Hirugarren izateak aurreko bien aldean egina gutxiestea dakarrela uste izango du baten batek, baina hori jakinezak sortua ere izaten dela gaineratu-

AITA AGUSTIN KARDABERAZ

**EYSQVERAREN
BERRI ONAC**

(EDIZIO KRITIKOA)

*Patxi ALTUNA
Esther ZULAIKA*

REAL ACADEMIA DE LA LENGUA VASCA / EUSKALITZAINDIA
BILBO 2004

ko genuke guk, ezin baitakiok ere merezimendurik, ez gaizki eginik egotz, eginak behar bezala ikertu eta agerian ipintzen ez diren artean. Eta alde horretatik, hirugarren izatetik lehena izatera iristeko inolako asmo hutsalik ez, baina nahi genuke oraingoan Larramendi eta Mendiburu bezalako idazle handiek Kardaberazi egin dioten itzala zertxobait arindu, haien antzera honek ere utzi baitigu bere ekarria, ezagun gabea askorentzat oraindik ere.

Iaz bete ziren 300 urte Agustín Kardaberaz jaio zela, eta horren aitzakian hainbat ospakizun izan genituen urtean zehar; besteak beste, otsailean sorterrian, Hernanin, egin zitzaion omenaldia, eta azaroan Deustuko Unibertsitateko Donostiako campusean antolatutako Jardunaldia.

Urte hura amaitzear zela burutu genuen Patxi Altunak eta biok gaur zuen aurrean aurkezten dugun Kardaberaz liburu hau, *Eusqueraren Berri Onac*, 1761ean idatzia eta «Retórica Vasca» deitua izan dena. Idazle hernaniarrak argitara eman zituen lan guztietatik gure artean famatuena da; eta gaiari dagokionez ere, besteetatik zeharo aldentzen den bakarra: haiek erlijioa dute mintzagai, honek berriz euskara.

Orotara dozena bat libururen egilea da Kardaberaz, ia guztiak, esan bezala, erlijiozkoak. Horietako batzuek, gainera, argitalpen bat baino gehiago izan zuten garai hartan eta ondokoetan ere, irakurleen artean lortutako arrakastaren seinale. Haien aldean, *Eusqueraren Berri Onac*, antza, ez zen sona handiko liburua izan; egun, aldiz, Kardaberaz ahotan hartu orduko burura datorrigun lehen lana da.

1761eko edizioaren ondoren besterik ere izan zuen. 1897an Bilboko *Euskaltzale* aldizkarian eman zen argitara, eta urtebete geroago berriz ere ikusi zuen argia Tolosako edizio batean. Argitalpen berrienak eta azkenak bi dira: bata, Auspoak atera zuen 1964an; bestea 1973an León de Lopetegui «La Gran Enciclopedia Vasca»-n prestatutako Kardaberaz lan guztien bilduman. Oraingo honetan, ordea, Patxi Altunak eta biok aurrekoetan ez bezalako edizioa egin nahi izan dugu, edizio komentatua edo edizio kritikoa.

Edizio hau moldatzean lehen-lehenik testu azterketa edota edizio kritikoa bera eman dugu. Testuari erantsitako oin-oharretan aurkituko ditu irakurleak hainbat argibide, hizkuntzazkoak batik bat –joskera, aditza, hiztegia eta abarren inguruak–, baina baita edukiaren gainekoak ere tarteka, bereziki interesgarri iritzi diegun Kardaberaz esanei errepara diezaien irakurleak.

Testua itxuratzeari buruz ere bi hitz esan behar ditugu. Liburuaren azkenean ageri da jatorrizko testua, testu faksimilea, «La Gran Enciclopedia Vasca»-k argitara eman zuen bera, eta hain zuzen ere geurea paratzeko erabili duguna. Halaz ere, ohartarazi behar dugu hainbat aldaketa egin behar izan ditugula jatorrizko hartan oin hartu ondoan, puntuazio-marketan batez ere, gaur egungo moldeetara ekarri baititugu asko eta asko, idaztanka horrek irakurketa erraztu eta lagunduko duelakoan.

Eranskin modura-edo, liburuan barrena ageri diren adizki guztien zerrenda ere eman dugu, testuko iruzkinen osagarri.

Liburuaren gaiari gagozkiola, nabari daiteke mintzagaiaren saihets askok ez dutela gaurkotasunik galdu hasi berria dugun XXI. mende honetan. Izan ere, Kardaberazek euskararen gainean azaltzen dituen hainbat kezka eta desira gaurko edozein euskaldunek aldarrikatu ohi dituen berberak direlakoan gaudete, garaia garai eta xedeak xede.

Kardaberaz lan guztiei kutsu pedagogikoa darie: kristauen heziketa lortzea dute helburu. Eta helburu hori bera ageri da *Eusqueraren Berri Onac*-en, baina erlijiozko xedeari euskaltzetasunarena ere gaineratzen zaio. Liburuaren izenburua begiratu besterik ez dago horretaz jabetzeko: *Eusqueraren Berri Onac, eta ondo escribitceco, ondo iracurteco ta ondo itzeguiteco erreglac: cura jaun ta escola maisu celosoai Jesusen Compañiaco Aita Agustin Cardaberazec esqueñcen ta dedicatzen dieztenac*. Horixe da izenburu osoa.

Antzinako gramatikariek eta erretorikoek latinaren eta grekoaren irakaskuntzan eginak hartzen ditu abiapuntu Kardaberazek, eta euskara haiek baino gutxiago ez izaki, beste horrenbeste iristeko gaitasuna eta ahalmena aldarrikatzen ditu gure hizkuntzarentzat ere, ordurako Aita Larramendik egindakoa gogoraraziz -Hiztegia eta Gramatika-, mirespen handiz gainera.

Behin eta berriz euskararen inguruko kezka nabari du: jende eskolatua-rrengan eta apaizengan ikusten duen zabarkeria, narraskeria, eta euskararen kontrako jarrera salatzen ditu Kardaberazek -jaiotzako hizkera kendu nahi izatea, euskaraz egitea bekatutzat jo eta zigortzea, euskara hondatzeko ahaleginak egitea umei galaraziz, erdarazko eta euskarazko nahaspila moldakaitza gailentzea askoren ahotan... - eta aldarrikatzen ere du euskara ikasi, bultzatu eta maila gorenera eraman beharra, gure hizkuntza gai denez, Aita Larramendik esango zukeen bezala, «gauza andi, mee, goi diranac adirazteco».

Ez da, ordea, salaketak agerian jartzera soilik mugatzen. Euskaraz ondo hitz egiteko eta idazteko erregelak, euskararen artea edo gramatika, euskarazko erretorika zer den, eta zehatzago, kristau dotrinaren erretorikak nolakoa behar duen izan azaltzen digu Kardaberazek, eta hori guztia urteetan Gipuzkoan, Bizkaian eta Araban barrena predikatuak eta misioak euskaraz eginaren eskarmentuak ematen dion hizkuntzaren ezagutza -sorterrikoarena ez ezik, beste hizkera batzuen ere- oinarri eta arrazoi duela.

Esana dugu Kardaberaz adierazpen eta esanetako batzuek ez dutela gaurkotasunik galdu, eta hizkuntzaz arduratzen den edonork horietako asko bere egingo lituzkeela ere esan daiteke. Guri geuri behinik behin Unibertsitateko irakaskuntzan eguneroko jardunak behin eta berriz begien aurrean jartzen dizkigun kezkak dira horren erakusgarri. Euskararen erabilera zuzena eta egokia, esan beharrekoak txukun eta argi adieraztea, on-gaitzak agerian jarri eta egun ditugun premiak asetzeko baliabideak proposatzea... guztiok ditugun egu-

neroko erronkak baino ez dira, bazter utzi gabe batzuek ahaztuxe duten hizkuntzaren sena dela orenen gainetik jarraitu behar dugun arrastoa. Kardaberaz-zen hitzetan adierazteko, «al deguna eguiteco, goragotic edo anciñagotic asi, ta ur garbia bere jatorrizco iturritic hartu bear degu».

Asmo goren batek bultzatua da Kardaberaz-zen lana, esaldi gogoangarri honetan adierazi zigunez: «gure probecho on ascoren animac salvatceco, euscarac burua jasotcea Jaincoac nai du». Jainkoaren nahia da euskara bizi dadin. Guk ere hala nahi, nahiz horretara bultzatzen gaituzten arrazoiak bestelakoak izan, garaiko ikusmolde eta egoera bakoitzak eskakizun izan ohi dituen bezala. Esan daiteke euskararen ongia eta haren bidezko erlijio irakaskuntza uzartzen direla Kardaberaz-zen gogoan, eta bigarrena gailentzen oroz gainetik.

Badugu, beraz, zer ikasi gure idazle zaharregandik, eta hori iristeko ezinbesteko gertatzen da guk lehenbizi haienak ondo ezagutzea. Kardaberaz-zen lan

osoaren azterketa, darabilen hizkerarena... Horrek guztiak erakutsiko digu ziu-
rrenik Hegoaldeko literaturan orain artean eskaini ez zaion lekua ondo iraba-
zia eta merezia duela. Gu guztion, euskaltzaleon, esku dago bide-urratzailetzat
joen ondora eramatea, euskaraz idatzitako testuetan behintzat halakotzat har-
tzekoa dela onartu ondoan. Eta geurea da egia horren ikusbidea agerian jar-
tzea.

Bukatzeko, eskerrak eman nahi dizkiegu edizio hau zuen aurrera ekartzen
lagundu dutenei: Gipuzkoako Foru Aldundiari, Euskaltzaindiari, Eusko Jaur-
laritzari, Hernaniko Udalarari eta Deustuko Unibertsitateari. Guztiei eskerrak.

Patxi Altunak eta biok paratu dugun edizio berri honek hizkuntza eta fi-
lologia gaietan adituak ez ezik euskaltzale guztiak Kardaberazen arrimura eka-
rri nahi lituzke, eta horrek inori gure literatura klasikoarekiko zaletasuna eta
jakin-mina piztea edo indartzea. Azken batean, guztiona baitugu euskara
eta hura lantzeaz eta erabiltzeaz arduratu direnek utzi diguten ondarea.

Mila esker.